

ЗВІНІЧ

БЮЛЕТЭНЬ ГОРАДЗЕНСКАГА МОЛАДЗЕВАГА КРАЯЗНАЎЧАГА
ЗГУРТАВАНЬНЯ «ДЗЕДЗІЧЫ»
Выпуск трэці, верасень 1999 г.

Мінавала лета. Адышлі тыя даўгачаканыя двумесячныя вакацыі. Наступіла восень зь яе нечаканымі настаўнікамі й выкладчыкамі. Зноў шторанку прасыпайся й зьбірайся да ўнівэрсу ці бібліятэкі (у нядзелю). Зноў...

Але зарад, атрыманы за гэта досыць гарачае леце, яшчэ доўга будзе нагадваць пра самую паважную ў моладзі пару года.

І што ж мы рабілі гэтакага, каб зарабіць сабе той зарад? Ну, гэта як хто. Хтосьці корпаючыся ў абі-

турыенцкіх дапаможніках, грыз граніт навукі. Пасля чаго, абдаючыся потам, карпацеў за адзнаку ў экзаменацыйны ліст.

Іншыя ж, ужо даўно мінаваўшы гэтыя пякельныя енкі – пачварныя згрукі, цягнуць студэнцкую практыку. Вось і наш гістфак не адстае.

Сумленна адпрацаваўшы сваю залікоўку, перша-, друга- й трэцякурснікі разьбягаюцца па музэях ды архівах. Частцы першакурснікаў – “чыстых гісторыкаў” надаецца шанца прайсьці клясычнае прысьвячэньне ў археолёгі. Праўда, пакрыўджаныя гісторыкі-замежнікі адбываюць свой тэрмін у суправаджэньні ўнівэрсытэцкага ўзроўню краязнаўцаў, наведваючы ў канцы Жыровічы, Нясьвіж, Мір ды Наваградак.

Так, ёсьць што прыгадаць заспанаму студэнту падчас нудных лекцыяў. Зрэшты, уражаньні, якія яшчэ цепляцца у галовах і сэрцах ужо другакурснікаў, можна прачытаць на далейшых старонках.

Нірыба-німясныя гісторыкі на самай высокай кропцы Беларусі ў Наваградку.

У нумары:

2-3 старонка

*«Дзедзічы» ў
экспэдыцыі»*

4-5 старонка

*Замкавая
культура*

6 старонка

*Міхал Баліньскі
«Мястэчка Ліда»*

7 старонка

1939...

8 старонка

*Досьціны
Наша віктарына*

ЗВІНІЧ

БЮЛЕТЭНЬ ГОРАДЗЕНСКАГА МОЛАДЗЕВАГА КРАЯЗНАЎЧАГА
ЗГУРТАВАНЬНЯ «ДЗЕДЗІЧЫ»
Выпуск трэці, верасень 1999 г.

Мінавала лета. Адышлі тыя даўгачаканыя двумесячныя вакацыі. Наступіла восень зь яе нечаканымі настаўнікамі й выкладчыкамі. Зноў шторанку прасыпайся й зьбірайся да ўнівэрсу ці бібліятэкі (у нядзелю). Зноў...

Але зарад, атрыманы за гэта досыць гарачае леце, яшчэ доўга будзе нагадваць пра самую паважаную ў моладзі пару года.

І што ж мы рабілі гэтакага, каб зарабіць сабе той зарад? Ну, гэта як хто. Хтосьці корпаючыся ў абі-

турыенцкіх дапаможніках, грыз граніт навукі. Пасля чаго, абдаючыся потам, карпацеў за адзнаку ў экзаменацыйны ліст.

Іншыя ж, ужо даўно мінаваўшы гэтыя пякельныя енкі – пачварныя згрукі, цягнуць студэнцкую практыку. Вось і наш гістфак не адстае.

Сумленна адпрацаваўшы сваю залікоўку, перша-, друга- й трэцякурснікі разьбягаюцца па музэях ды архівах. Частцы першакурснікаў – “чыстых гісторыкаў” надаецца шанца прайсьці клясычнае прысьвячэньне ў археолёгі. Праўда, пакрыўджаныя гісторыкі-замежнікі адбываюць свой тэрмін у суправаджэньні ўнівэрсытэцкага ўзроўню краязнаўцаў, наведваўшы ў канцы Жыровічы, Нясьвіж, Мір ды Наваградак.

Так, ёсьць што прыгадаць заспанаму студэнту падчас нудных лекцыяў. Зрэшты, уражаньні, якія яшчэ цепляцца у галовах і сэрцах ужо другакурснікаў, можна прачытаць на далейшых старонках.

Нірыба-німясныя гісторыкі на самай высокай кропцы Беларусі ў Наваградку.

У нумары:

2-3 старонка

*«Дзедзічы» ў
экспэдыцыі»*

4-5 старонка

*Замкавая
культура*

6 старонка

*Міхал Баліньскі
«Мястэчка Ліда»*

7 старонка

1939...

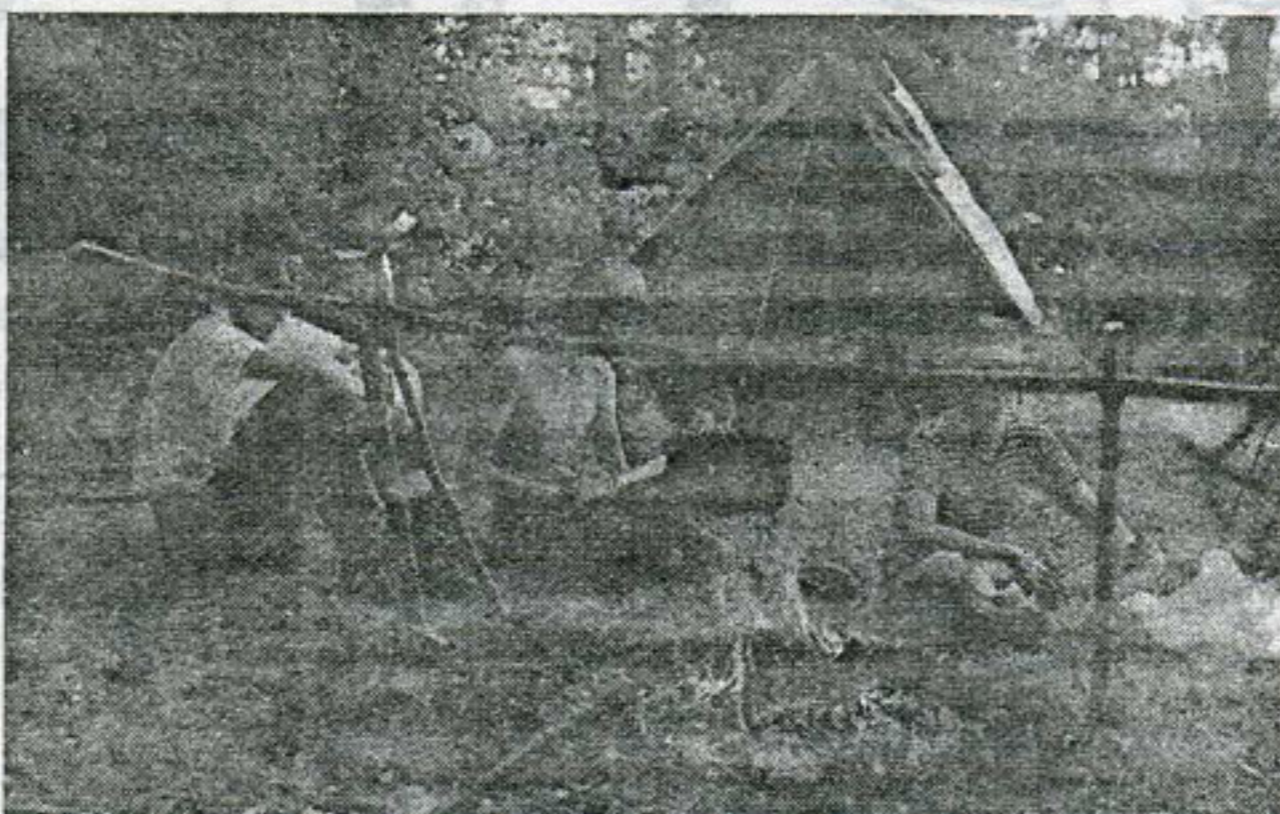
8 старонка

*Досьціны
Наша віктарына*

«Дзедзічы» у экспэдыцыі

“Дзедзічы” ж вырашылі не адставаць ад гістфакаўцаў і таксама кінуліся карпаець на практыцы, праўда, хутчэй не на студэнцкай, а проста “дзедзічаўскай”. У першай палове жнівеня жыхары ваколчных (на Пн-3 ад Горадні) вёскаў маглі назіраць, як па мясцовых лясах ды палёх лёталі маладыя людзі ў пошуках нейкіх там гістарычных помнікаў. Мала таго, яны яшчэ дачапляліся да бязмерна занятых летнімі пасідзелкамі бабулек ды дзядулек.

На ўскрайку вялікага непраходнага лесу ля поля, засеянага лубенам, стаяў, хаваючыся ў хмызьняку, лягер тых, каму не было (мо нажал, а мо і не) наканавана лёсам папрацаваць поруч з Дабрыянам ды сп. Піваварчыкам. Пакінуты для вольнага адпачынку жнівень маладыя людзі абралі правесці ў хісткім намёце, які вырастоўваў нас ад часовых надыходаў далей.

Мэтаі жа, дзеля якой зьехаліся сюды у гэтыя нападзікунскія ўмовы паважаныя “дзедзічы”, былі пошук помнікаў гісторыі й культуры, а таксама правядзеньне этнаграфічнага дасьледаваньня мясцовых матэрыяльных і фальклёрных набыткаў.

Умоўна наша экспэдыцыйная каманда была падзелена мна дзьве групы, якія і вырашалі дзьве пастаўленыя задачы.

Этнаграфічна-фальклёрным дасьле-

даваньнем заняліся маладыя людзі пад лідарствам небезьвядомага Валерыка Руселіка. Узброеныя натарнікамі й дыктафонам, яны то і рабілі, што трырожылі мясцовых старажылаў з мэтай выведць у іх чагось цікавіга з гісторыі тутэйшага краю.

Другая ж група на чале зь невядомым пачынаючым гісторыкам Патлатовічам (ня блытаць з Платонавічам) шукала археалагічныя, культавыя, этнаграфічныя матэрыяльныя, культурныя ды іншыя гістарычныя помнікі, ці прынамсі тое, што ад іх засталася. У іх распараджэньні былі фотаапарат, натарнікі ды паходны мальбэрт з алоўкамі.

Усяго за 14 дзёнаў мы абышлі 15 навакольных вёскаў ад Адамавічаў да Келбасак, занатаваўшы й сфатаграфавалі спадчыну гэтага невялічкага рэгіёну. Было запісана больш за 10 песьняў (большасьць беларускія, ёсьць і польскія). Акрамя таго, запісаны цікавыя выпадкі з жыцьця вяскоўцаў, іхні быт, некаторыя звычаі, прадстаўляюць сабой інтарэс і разважаньні мясцовага люду на рэлігійныя й сацыяльна-бытавыя тэматы (пра Бога, працу, забабоны, нацыянальнае пытаньне). Экспэдыцыя зафіксавала мноства помнікаў гісторыі й культуры. Гэта ёсьць помнікі культуры: касьцёлы, прыдарожныя

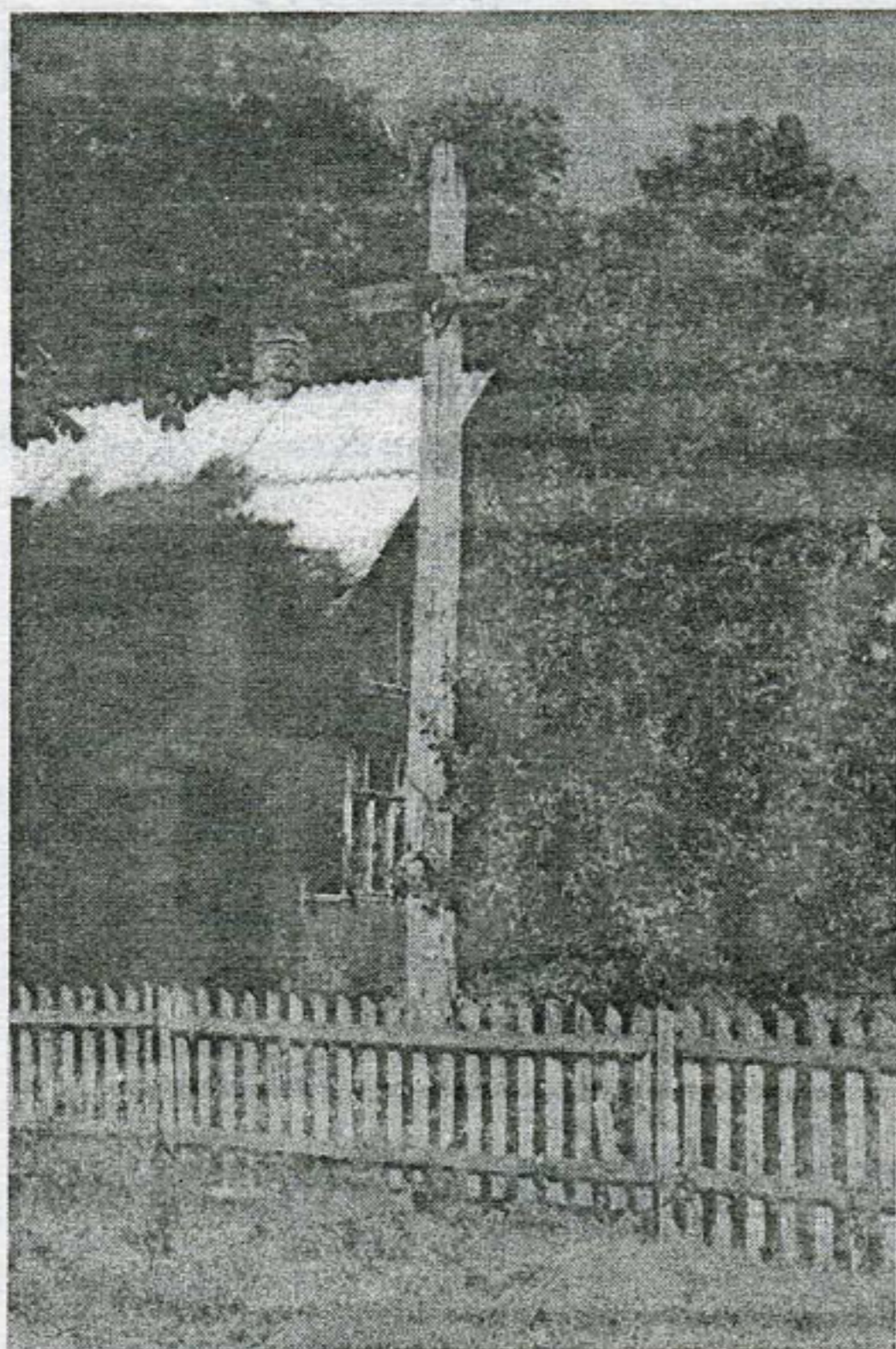
каплічкі з выявамі Маці Божае, знакамітыя вясковыя “рамінкі” й прыгожа мастацкааздобленыя прыдарожныя й могілкавыя крыжы. У асобных вёсках захаваліся шчэ рэшткі былых панскіх маэнткаў і сядзібна-паркавых комплексаў - сьведкі бяздумнай клясавае барацьбы за агульную беднасьць і галату. Аднымі з важных аб’ектаў дасьледаваньняў зьявіліся аўтэнтчныя сялянскія хаткі з арыгінальнымі разьбой і выразкамі, а таксама дворыкі з адмысловымі гаспадарскімі пабудаваньнямі. Заўзятары вайскавай гісторыі ахвотна палазілі па мясцовых лясных узгорках у пошуках захаваных ўмацаваньняў горадзенскае крэпасці - сьведкаў першай і другой сусветнай войнаў.

Сэнсацыйным было нечаканае выяўленьне у гэтай прыгарадняй зоне ніколі раней яшчэ не дасьледаваных сярэднявечных могілкаў.

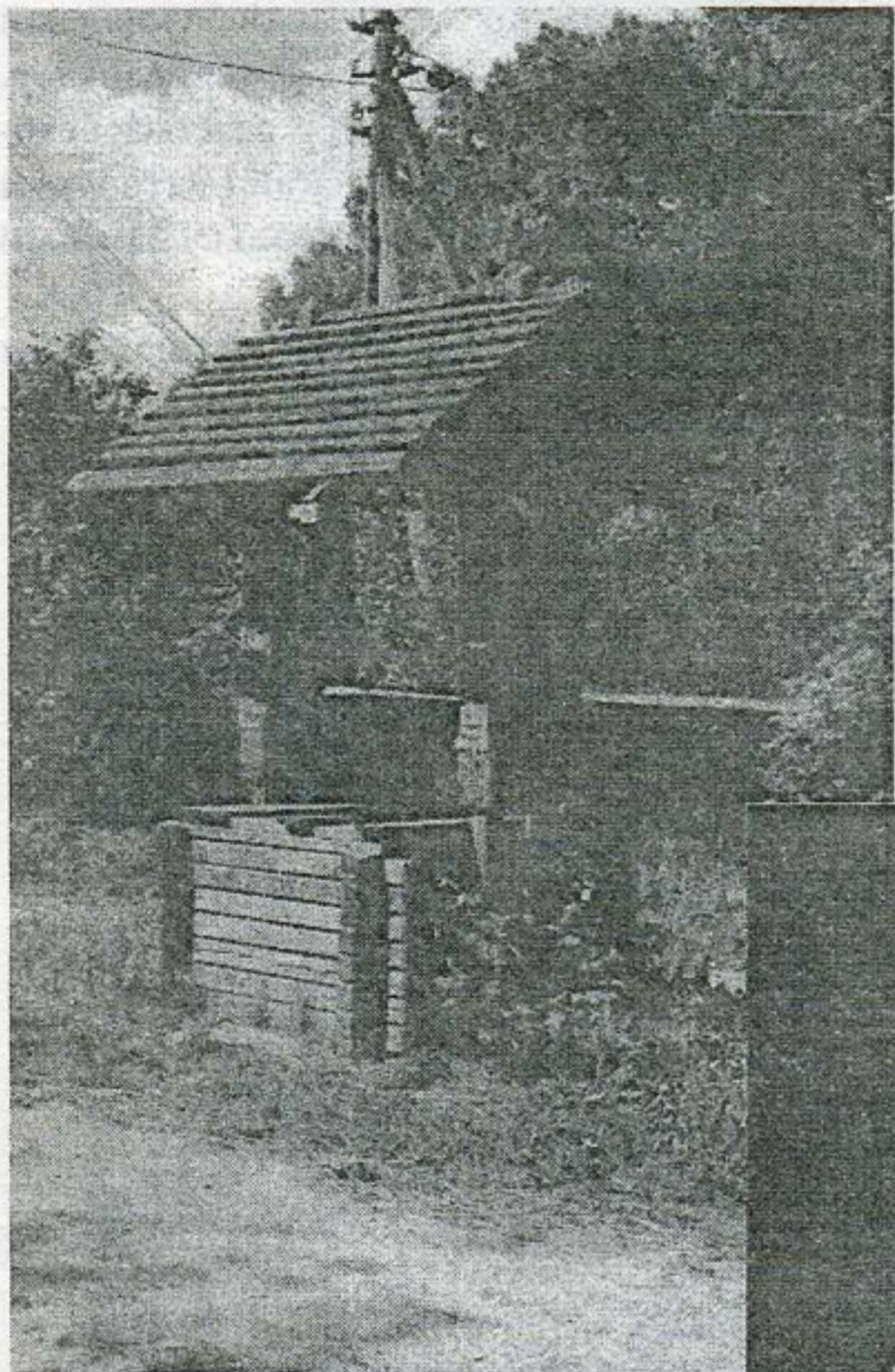
Трэба зазначыць, удзельнікі атрымалі вялікія практычныя навыкі, авалоўшы асноўнымі прынцыпамі ўсебаковага дасьледаваньня мясцовасьці. На наступным сэзоне, дай Божа, будзе працягнуты шэраг краязнаўча-этнаграфічных дасьледаваньняў.

Па сканчэньню экспэдыцыі ўдзельнікі зазначылі, што фіксаваньне й захаваньне набыткаў, спадчыны нашага краю, нашай Бацькаўшчыны зьяўляецца сёньня справай актуальнай і неадкладнай. Навогул, экспэдыцыя цьвёрда вызначыла яшчэ адзін з галоўных напрамкаў дзейнасьці ГМКЗ “Дзедзічы”, і ялічу, што беспамылкова.

Удзельнік экспэдыцыі

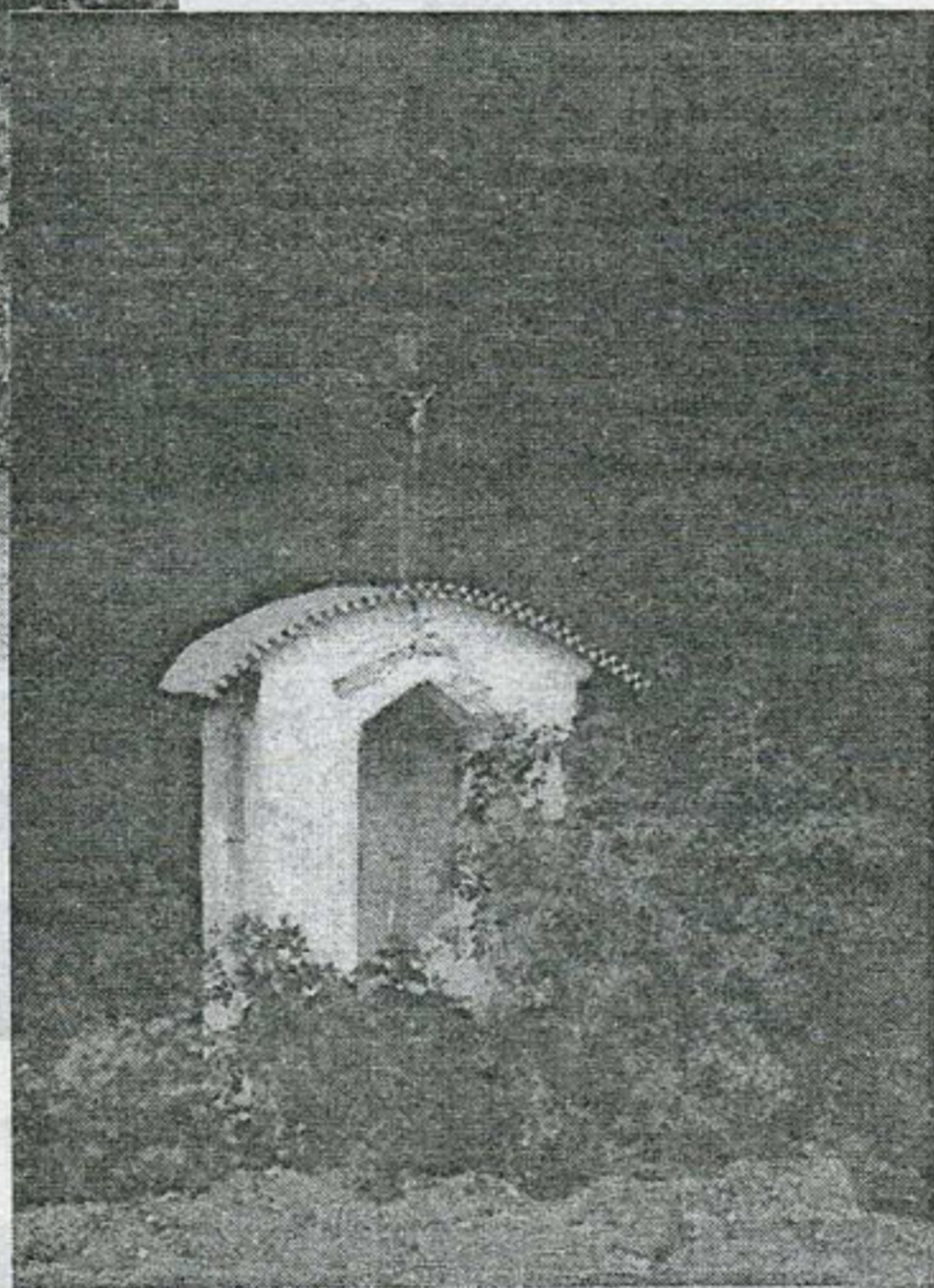

Фотарэпартаж

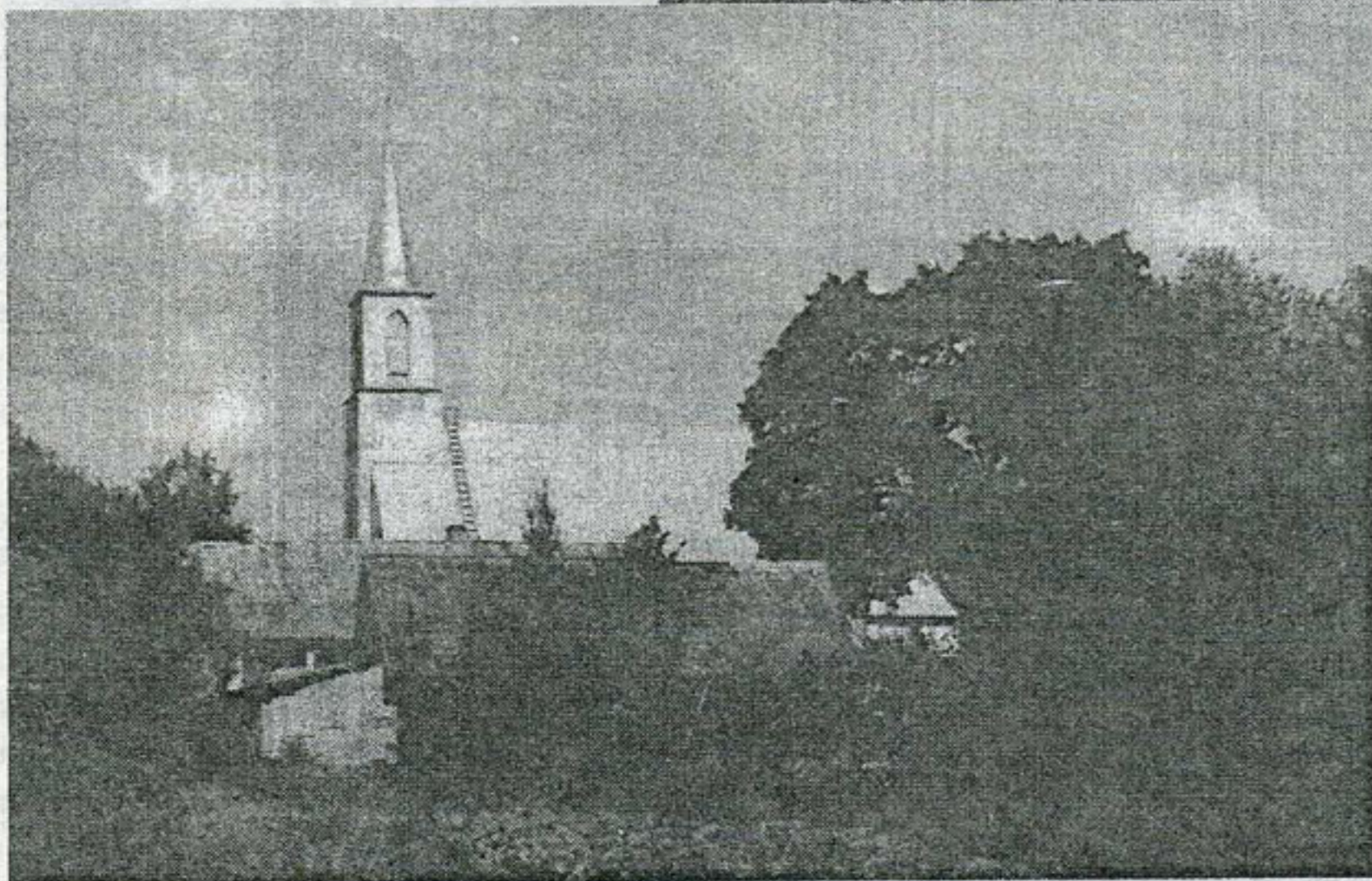

Студня, зробленая народнымі майстрамі.

Вёска Лойкі

Прыдарожная каплічка ў вёсцы Міцкевічы

Касьцёл Святой Марыі ў вёсцы Баля-Касьцельна(Зарачанка)

Імёны нашых продкаў

Старажытныя пісьмовыя крыніцы даюць вельмі скупую інфармацыю аб дахрысьціянскіх імёнах нашых прашчурнаў славянаў. І гэта зразумела, бо пісаліся дакуманты прыхільнікамі й прапаведнікамі хрысьціянства, служкамі новага рэлігійнага культу, які ў даволі жорсткай барацьбе прыйшоў на зьмену язычніцтву.

На шчасьце, беларуская мова, адна з найбольш захаваных старажытных славянскіх моваў, данесла да нас асобныя старадаўнія формы імёнаў і штрыхі іх эвалюцыйных зьменаў у напрамку хрысьціянізацыі. І сёньня многія імёны у беларускім гучаньні мала падобныя на царкоўна-хрысьціянскія, напрыклад Ян, Хок, Рыгор і іншыя. Улічваючы тыя небагатыя звесткі, льга зрабіць выснову, што ў дахрысьціянскі пэрыяд імёны нашых продкаў былі кароткімі, гучнымі, нагадвалі воклік. Праўда, у залежнасьці ад часу й у розных плямёнаў яны маглі вар'яваць, аднак агульная форма захоўвалася. Каб неяк адрозьніваць асобаў з аднолькавымі імёнамі, да апошніх дадаваліся розныя канчаткі або і цэлыя словы, якія часта адлюстроўвалі нейкія характэрныя рысы чалавека, а менавіта: добр, мал, ціх, сьмел, доўгі й г.д. Атрымліваліся, такім чынам, складаныя імёны накшталт Оль-герд, Міндоўг. Магчыма такія словы-характарыстыкі дапасоўваліся да імёнаў асобаў, што чымсьці заслугоўвалі асобнай увагі або адметнасьці. У звычайных чэлясаў роду да аднолькавых імёнаў дадаваліся розныя канчаткі з адным або некалькімі гукамі, напрыклад Ян, Ян-у, Ян-ік.

Можна меркаваць, што паганскія імёны нашых продкаў маглі гучаць, як Віт, Дан, Ліб, Оль(г), Ціх, Бор, Коль, Мін, Рыг (Рог), Тур, Хок, Юр, Ян, Яр і да т.п.

З пранікненьнем хрысьціянства многія зь іх заставаліся ў традыцыйным ужытку, адпаведна зьмяняючыся ў гучаньні ў бок збліжэньня з клясычна хрысьціянскімі варыянтамі. Зьявіліся Ціх-ан, Бор-ыс, Дан-ііл, Юр-ый, Яр-а-слаў. Навогул, словы *мір*, *слаў* сталі распаўсюджанымі дадаткамі. Напрошваецца выснова: імёны такіх гістарычных асобаў, як Рагвалод, Рагнэдзь, Тур, Міндоўг, Альгерд, Гедымін – славянскага паходжаньня.

А.Ганчар

Замкавая культура Беларусі

Праблема вызначэння дэфініцыі “Замак”

Усе мы з вамі ведаем, што старажытная архітэктурна зьяўляецца неад’емнай часткай нацыянальнай беларускай культуры. Асаблівае месца ў ёй займаюць помнікі ваеннага доўлідства - старадаўнія замкі й умацаваныя гарадоў. На землях Беларусі, якая спрадвечна была арэнай жорсткіх бітваў з чужаземнымі захопнікамі, знаходзілася асабліва многа замкаў. Яны адыгрывалі ролю заслоны ад крыжацкай, швэдзкай, нямецкай, маскоўскай і татарскай агрэсіяў. Замкі фактычна зьяўляліся своеасаблівым дадатковым унутраным сродкам абароны дзяржавы. Гэта былі адміністрацыйныя, палітычныя, эканамічныя й культурныя цэнтры, цэнтры гандлю й рамёстваў.

Няспынная ваенная пагроза прымусіла гараджанаў і жыхароў сельскае акругі выпрацаваць пэўны механізм абароны, які грунтаваўся на ўсеагульнай вайскавай павіннасці й своеасблівым удзеле ў ваеннаабарончым будаўніцтве. Гэта ў нейкай ступені гарантавала надзею на магчымасць выжыць у частых і знішчальных войнах сярэднявечча, але часта вельмі прывідную.

Першыя пісьмовыя звесткі, а зрэдку і апісанні ўмацаванняў беларускіх гарадоў і замкаў трапляюцца на старонках розных усходнеславянскіх летапісаў, беларуска-літоўскіх, польскіх і рыцарскіх хронікаў XIV - XVI стст., у нататках ваенных дзеячоў, паслоў і падарожнікаў больш позняга часу.

Гісторыя беларускага народу й яго матэрыяльная культура фактычна сталі аб’ектам даследавання толькі пасля паўстання 1863 г.

У складаных гістарычных умовах, калі польска-шляхецкія сілы вялі барацьбу пад лезунгам аднаўлення Рэчы Паспалітае ў межах 1772 г., а царызм разам з мураўёвымі-вешальнікамі даказваў “спрадвечнасць” правоў рускага самадзяржаўя на тутэйшыя “ісконно рускія землі”, бязмежна “сапсаваныя” палякамі, пачынаецца тэндэцыя да зацікаўлення беларускай мінуўшчынай.

Гісторыя беларускага народу й яго культура трактаваліся з адкрытых манархічных, клерыкальных і вялікадзяржаўных пазыцыяў. Яскравым сведчаннем таму зьяўляюцца дзейнасць Віленскай Археалагічнай камісіі, выданне гісторыка-юрыдычных матэрыялаў і іншых зборнікаў дакументаў.

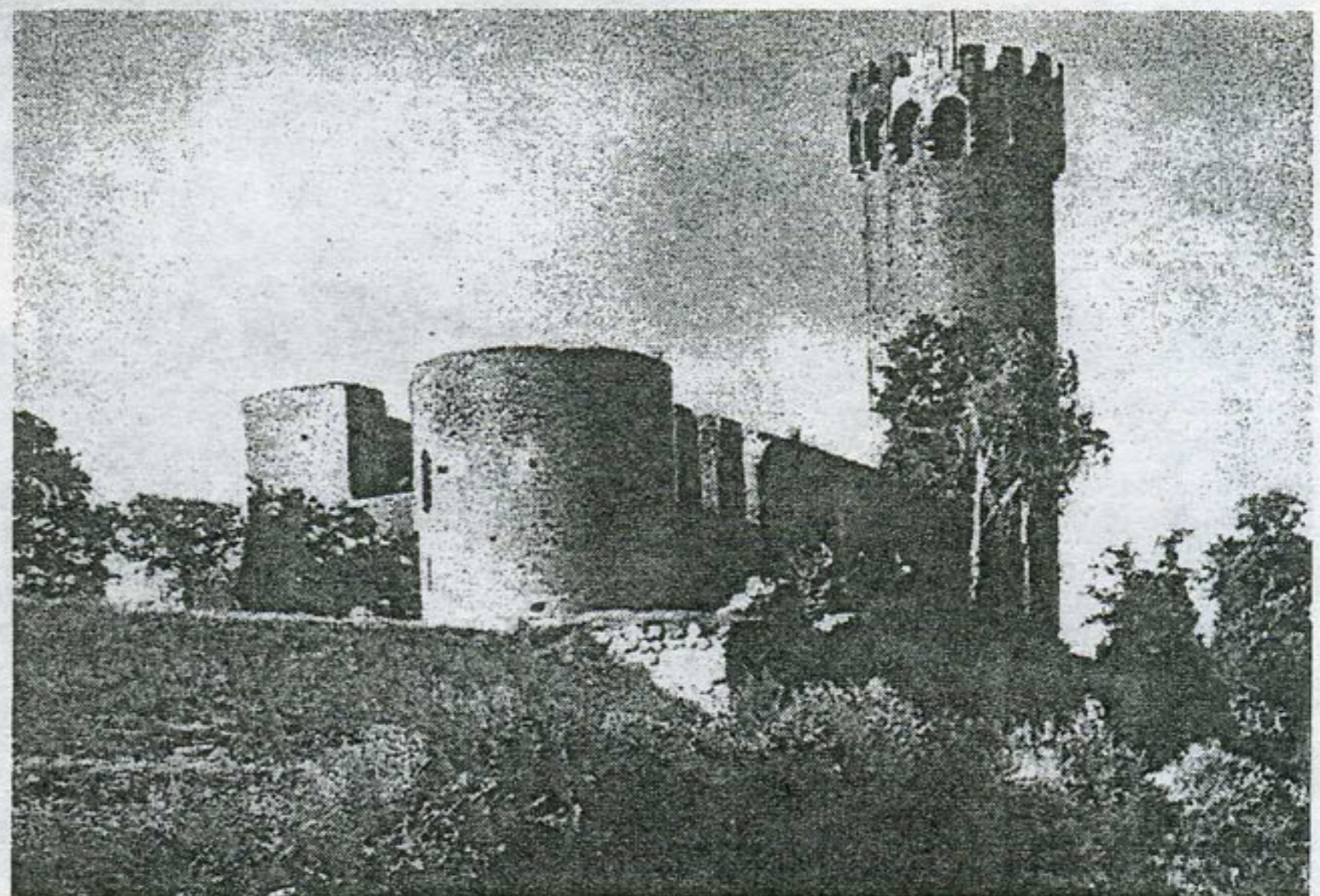
Але пры ўсёй памылковасці агульных пазыцыяў і вывадаў дарэвалюцыйная гістарыяграфія сабрала й сыстэматызавала значны фактычны матэрыял па гісторыі й культуры Беларусі.

У апошнія гады непасрэдна даследаваньнем замкаў займаўся М.Ткачоў. Ён першы правёў комплекснае вывучэнне на падставе, у першую чаргу, археалагічных, а таксама пісьмовых і іканаграфічных крыніцаў. Яго працы па сённяшні зьяўляюцца найбольш грунтоўнымі ў гэтай галіне.

Было б на правамерным не назваць самых апошніх даследчыкаў замкаў. Гэта - Н.Здановіч, працы якой прысьвечаны вывучэнню керамікі, А.Краў-

Каралеўскі замак у Бэндзіне, каля сярэдзіны XIV стагодзьдзя

Крыжацкі замак у Сьвеце, 1338-1349 гады

Замкавая вежа ў Чхове канец XIII ці першая чвэрць XIV стагоддзя

цэвіч і А.Трусаў - Лідзкі замак, С.Тарасаў - Полацкія замкі. Сярод польскіх вучоных вылучаюцца - Л.Кайзэр, В.Красоўскі, М.Карнецкі, А.Грушэцкі й інш.

Каб перайсці непасрэдна да апісання гісторыі кожнага замка Беларусі й Горадзеншчыны ў прыватнасці, трэба паставіць і адказаць на наступныя пытанні. Па-першае, што такое "замак"? Ці йснавалі ў сярэднявеччы замкі на тэрыторыі Беларусі й увогуле ўва ўсходняе Эўропе? Калі яны з'явіліся? Які знешні выгляд яны мелі? Якія выконвалі функцыі? Такія пытанні ўзьніклі ў кожнага даследчыка, які працаваў у гэтай галіне, і кожны па-рознаму на іх адказваў.

Як вядома, фэадалізм характарызуецца клясамым раслаеннем грамадства. Праяўляецца ў маёмасным і прыватным становішчы асобных групаў грамадства, практычна ўва ўсіх сферах жыцця.

Фармаваньне новых грамадзка-гаспадарчых укладаў пастаянна змяняла ў эпоху сярэднявечча спецыфіку й структуру пасяленняў на абшарах Усходняе Эўропы й Беларусі ў прыватнасці. Побач са старажытнымі паселішчамі IX - XIII стст. пачалі з'яўляцца першыя ўмацаваныя пункты - "грады", якія выконвалі адміністрацыйныя, ваенныя й рэлігійныя функцыі. Рэшткі якіх у археалёгіі называюцца - "гарадзішча". Сярод іх спецыяльна вылучаюцца гарады (мяста) з умацаваным дзядзінцам, адміністрацыйна-ваенныя цэнтры

- "гміны". Асобна трэба выдзяліць фэадальны двор, умацаваныя цывільныя паселішчы, розныя памежныя ўмацаваныя "фарпосты". Ува ўсходняй Эўропе ўмацаваньні гарадоў называліся па-рознаму: "деревянный город", "каменный город", "острог", "детинец", "кром" і надвычай рэдка "кремль".

Некаторыя даследчыкі ў адносінах да абароннага дойдзтва на Беларусі карыстаюцца тэрмінам "крэпасць". Такія фармулёўкі не адпавядаюць гістарычнай рэчаіснасці й гістарычнай тэрміналогіі. Тым больш, што словы "крэпасць" і "крэпасны" ў сучасным іх разуменьні ніколі не ўжываліся ня толькі на Беларусі. Але і ў Масковіі. Слова "крэпасць" з'явілася ў рускіх афіцыйных актах толькі ў

XVII ст. і да канца XVIII ст. азначала асобныя элементы абарончых умацаванняў. Паводле ваеннай тэрміналогіі XIV - XVI стст. "крэпасці", у сучасным разуменьні, называліся "городки" або "городцы". Такім чынам, трэба згадзіцца з М.Ткачовым, што тэрмін "крэпасць" у адносінах да беларускіх замкаў і местаў неправамерны. Гэтую ж думку падтрымлівае і А.Краўцэвіч.

Такім чынам, як вы напэўна заўважылі, пералічваючы ўмацаваньні IX - XIII стст., аўтар не карыстаецца тэрмінам "замак". У пісьмовых крыніцах гэтага часу такога паняцця папросту няма!

Гарады выразна вылучаюцца ад ранейшых паселішчаў гаспадарчага характару дзякуючы прывілеям, якія пад-

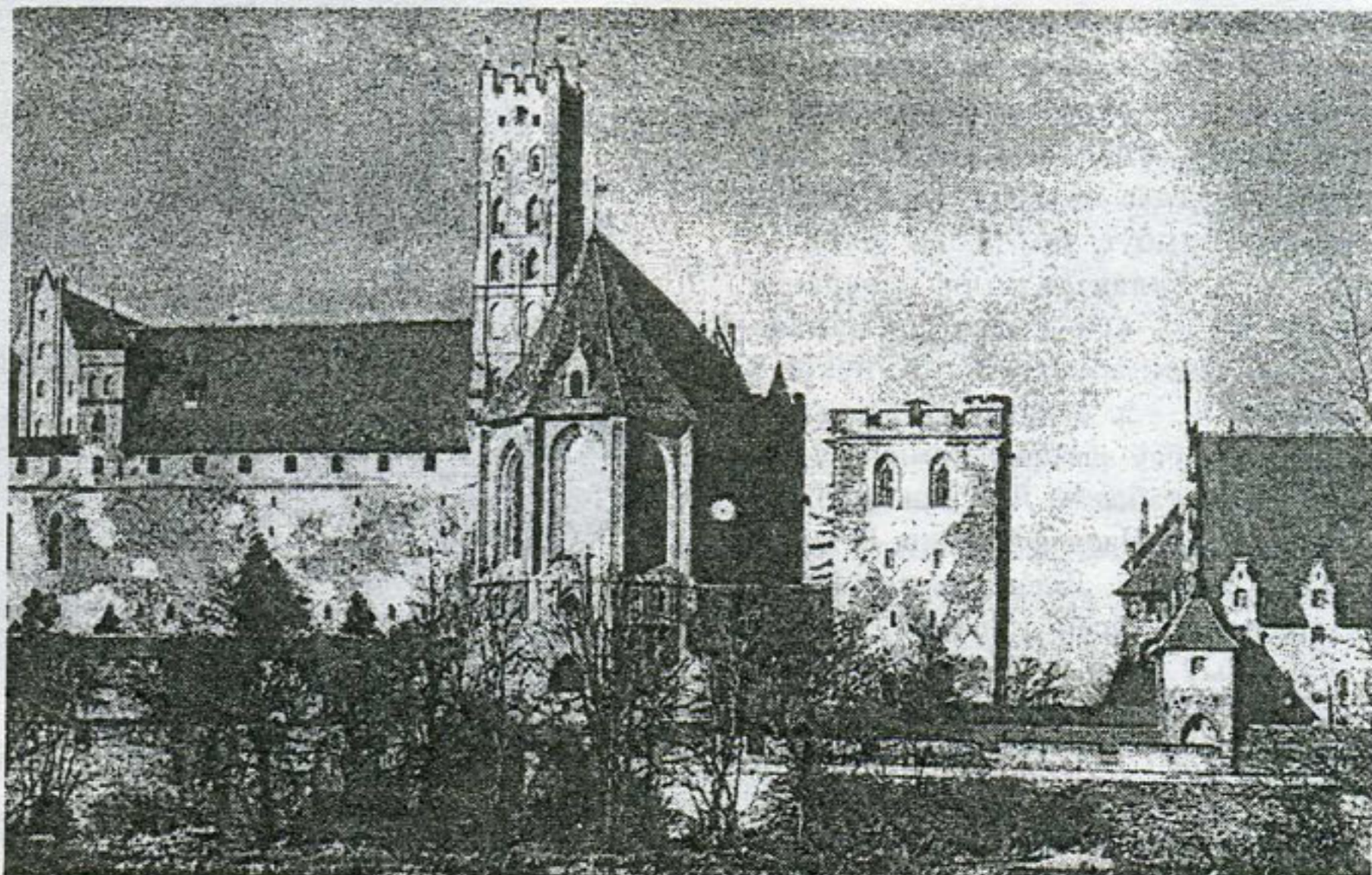
рабязна вызначалі юрыдычны статус жыхароў і таксама ўладкаваньне тэрыторыі забудовы. Межы паміж дэсыгнатамі назваў "замак" і "гарадзішча" цяжка адназначна правесці. Назва "замак" з'явілася ў першай палове XVI ст. Ёй замянілі лацінскія назвы castrum, castellum і arch. Castrum - першапачаткова была назвай абарончага вайсковага абору, а ад VII ст. умацаванай рэзідэнцыяй. Выраз castellum гэта памяшальнае ад castrum. Назвай arch пераважна называлі частку вялікага цывільнага, не ваеннага паселішча, і служыла для абароны ўсяго паселішча падчас атакаў ворагу й унутраных беспарадкаў. Назва "замак" аднак паўстала ў выніку перакладу на польскую мову нямецкай назвы der Schloss, якая між іншым была азначэннем прасторы, арганізаванай з мэтай забеспячэння патрэбаў абароны.

Некаторыя сучасныя гісторыкі залічваюць да замкаў, напрыклад, абарончыя пабудовы, зробленыя ў IX - XIII стст. Або некаторыя даследчыкі называюць замкамі таксама больш новыя пабудовы - ці ўзьнесеныя ў суседстве са старымі ўмацаваннямі, ці палацы, абсталяваныя вежамі. Яскравым сведчаннем таму з'яўляюцца так званыя "Стары" й "Новы" замкі ў Горадні, якія па сваёй сутнасці - палацы. Але "Стары замак" - гэта перабудаваны гатычны замак Вітаўта (п.XIV - п.XV стст.) пры Стэфане Батораму ў 80-х гг. XVI ст. А "Новы замак" гэта ўвогуле нейкая пародыя часоў камунізму на палац XVIII ст. Але каб весьці такую спрэчку, трэба вызначыць, што такое "замак" і храналогічныя рамкі яго ўзьнікнення.

(працяг будзе)

Вячаслаў Жукаў

Высокі замак у Мальборку, пачатак XIV стагоддзя

Мястэчка Ліда

Міхал Баліньскі

Места над ракой Лідзея. Гэта адно зь вельмі старых літоўскіх паселішчаў, пра што і сама чыста літоўская назва (Ліда, высека) сведчыць. Хоць тутэйшы замак быў вымураваны, паводле сьцьвярджэньня Стрыйкоўскага, Гедзімінама каля 1323 г., можна аднак заяўляць, што далёка перад тым гэтае места, якое ляжыць на мяжы ўласна Літвы й Русі літоўскай, мусіла быць абарончым. Па сьмерці Гедзіміна, Ліда стала галоўным горадам лідзкага княства. Уладарыў ёю наперад сам Альгерд, потым ягоны сын Ягайла (1381 г.) князь на Віцебску, Крэве й Лідзе, нарэшце Вітаўт.

Ужо ў 1366 г. Францысканцы прыбылі з Польшчы да гэтага места апавя-

Вялікі князь Гедымін

даць веру Хрыста...

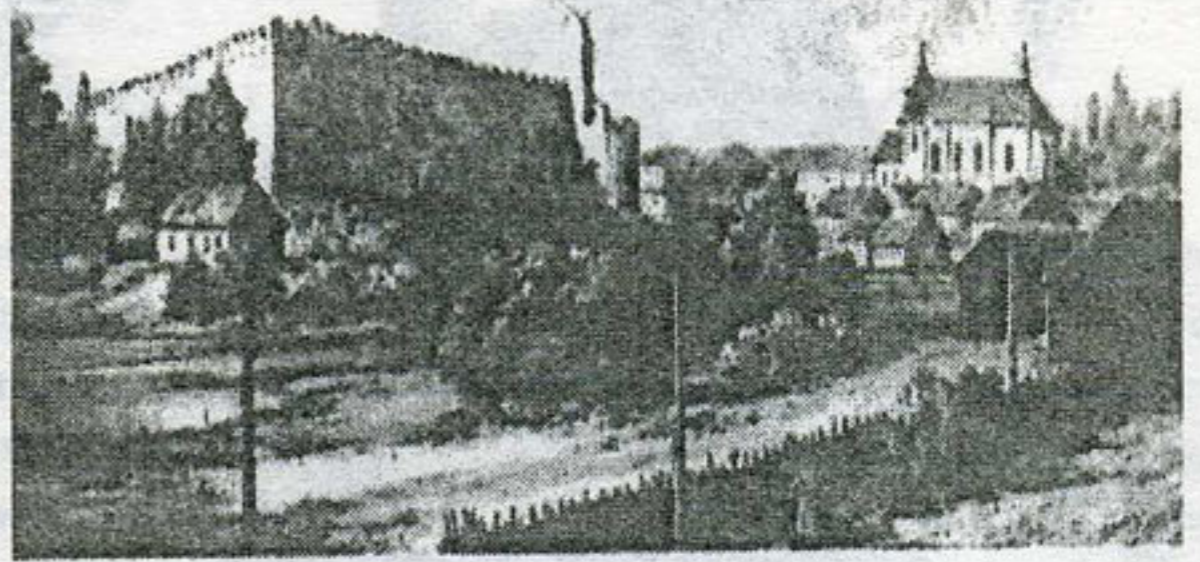
У Лідзе у 1387 г. у аўторак па сьв. Віце (15 чэрвеня) Скіргайла, князь троцкі й полацкі, склаў акт прысягі Ягайлу з гэтага апошняга княства. У студзені 1392 г. крыжакі, паміж якімі знаходзілася шмат ангельскіх рыцараў, разам зь Вітаўтам, які пасварыўся зь Ягайлам, зрабілі паход на Ліду й, падышоўшы зь лёгкасьцю праз замерзлыя балоты, падналілі падзамчышча. Князь Карыбут, трымаючы ў той час ахову замка, складзеную зь севяранаў, нягледзячы на яго добрую ўмацаванасьць, не хацеў абараняцца й, пакінуўшы крэпасць, усе склады ўзбраеньня й ваенных патрэбаў заставіў немцам у трафэй. Падобны набег на Ліду крыжакі паўтарылі ў 1394 г. Пасьля ўзяцця Вітаўтам ўлады над Літвой, Лідзкі замак (адзін з найвялікшых ува ўсёй дзяржаве, трымаўцам якога быў яшчэ за Альгердам ягоны ўлюбенец, а пазьней швагер Ягайлы, Вайдула), у 1397 г. стаў прытулкам хана заволжкіх татараў Тахтамыша, выгнанага з арды. 5 жніўня 1406 г. меў уварвацца

ў Ліду смаленскі князь Юры Сьвятаслававіч, відавочна вярнуць сваю жонку, трыманую ў няволі ў замку: зрабаваў і спаліў места, але да замку дарэмна штурмаваў, бо стараста, які адсутнічаў на той час, падасьпеў з атрадам і адагнаў напасьнікаў.

Гэтае места было ўслаўлена ў лютым 1422 г. наведваньнем караля Ўладыслава Ягайла, які пасля свайго шлюбу з кіеўскай князёўнай Зоф'яй у Навагародку; у гэты час зьехаў Антоні Зено Вунцыюш, прысланы папай Марцінам V да Польшчы для дасьледаваньня сьведкаў у справе яе з крыжацкім Ордэнам і спраўджэньня іх прывілеяў. У 1434 г. Сьвідрыгайла, што ўзбудзіў Літву, спаліў места, ацалеў толькі касьцёл. Замак, нягледзячы на ўсе бедзтвы, непарушаны, стаў жытлом... выхадцы з арды, татарскага князя Хадзы-Гірэя, які знаходзіўся тут некалькі гадоў, атрымаўшы ад Вялікага князя Літоўскага Казіміра лідзкае трыманьне аж да 1443 г., калі перакопскія татары заклікалі да сябе на хана. За Аляксандрам паўстала ў 1505 г. за гэтае старства заўзятае спрэчка паміж Ільлінічам Крыштафам а нейкім Дроздам, якому кароль праз намаганьні Глінскага, аддаліўшы Ільлініча, аддаў трыманьне. Гэта спрычынілася потым забойству Забжэзінскага, які заступіўся за Ільлініча, а тым спосабам сьцягнуў на сябе помсту ўсеўладнага Глінскага. У 1506 г. кароль Аляксандар, загадаўшы паспалітае рушэньне супраць татараў, што гвалтоўна набягалі на Літву, сам нягледзячы на цяжкую хваробу, накіраваўся да Ліды, перакананы Глінскім для захвочваньня шляхты да хуткага выступу. Прыбыўшы ў калысцы на лідзкі замак, яшчэ цяжэй занямог, прыняў апошнюю камунію й наказаў напісаць тэстамэнт. Тым часам мала тут сабралася шляхты. Калі ж стала вядома, што татары дасяг-

Вялікі князь Вітаўт

Лідзкі замак. Гравюра XIX ст.

нулі ўжо на мілю ад Ліды, вынеслі караля на полі мёртвага ў драгах з замку паміж двума коньмі да Вільні, у таварыстве каралеўны Гелены, канцлера Ласкага й некаторых спадароў. Адгэтуль на доўга гэтае месца стала спакойным ад непрыяцеляў. Сэйм 1611 г. пацьвердзіў для места раней наданыя кірмашы. Канстытуцыя ж 1638 г. дазволіла жыхарам зьбудаваць пры замкавым муры ўнутры склеп

Вялікі князь Аляксандар

на сховішча лідзкіх Земскіх кнігаў. Толькі за Янам Казімірам Ліда разам з цэлым краем наразілася цяжкім бедзтвам. У 1662 г. так срогае паветра (эпідэмія - рэд.) пачало лютаваць у Лідзе, што грамнічны сэймік быў перанесены да Мыта... Але падчас паўторнага нашэсьця швэдаў пад кіраўніцтвам Карла XII места зноў шмат пацярпела й замак перад 1710 г. быў спалены й ужо больш не паўстаў з руінаў.

Суды адбываліся ў замку; гарадзкія акты там захоўваліся аж да панаваньня Станіслава Аўгуста нягледзячы на яго спаленьне, але адгэтуль гэны замак пайшоў у поўную руіну. Зараз аднак стаяць яшчэ прыгожыя яго разваліны ў самім месце. Паважна ўзносяцца ягоныя чацьверагранныя чырвоныя муры, відаць сьляды вежаў і пракопаў. Зьнешні выгляд жа яго цалкам такі самы як замкавых развалінаў у Медніках і Крэве.

пераклад з польскай мовы
«Starożytna Polska», 1849

падрыхтаваў Ян Лялевіч

Верасень 1939 г: вызваленне ці акупацыя?

Шэсьцьдзсят гадоў адзіляе нас ад таго далёкага верасня, але і цяпер падзеі тых дзёнаў жывуць на пажоўклых старонках кнігаў і газэтаў, у памяці нешматлікіх ужо сведкаў. Дата 17 верасня – адна з самых супярэчлівых у беларускай гісторыі. Савецкія гісторыкі ацэньвалі аб'яднаньне Беларусі цалкам станоўча (быццам бы жыхары Заходняе Беларусі кветкамі ўсьцілалі дарогу савецкім танкам), палякі разглядаюць паход Чырвонай Арміі як цалкам неправамерны акт агрэсіі супраць польскае дзяржавы. Аднак у гісторыі няма ні чорнага, ні белага колераў. Так, былі і кветкі, але была і кроў, шмат крыві. Для адных здзяйснялася спрадвечная кара, на вачох іншых разбуралі дзяржаву, у якой яны нарадзіліся й выраслі. Мы не будзем спрачацца, каго было менш, а каго больш, мы проста паспрабуем паказаць гэтыя падзеі ў сьвятле фактаў, а чытач няхай вырашыць, на чым баку была праўда. А можа яна, як заўсёды, была недзе пасярэдзіне...

Вызваленне

У выніку паходу Чырвонай Арміі былі аб'яднаны ў адно цэлае разарваны амаль два дзесяцігодзьдзі дзье часткі беларускага этнасу.

Сяляны атрымалі зямлю й жывёлу са зліквідаваных панскіх маёнткаў. Былі прыняты рашучыя меры па ліквідацыі асадніцтва.

Адбыўся ўсплеск культурнага жыцця. Былі адкрытыя беларускія навучальныя ўстановы, пачалася ліквідацыя масавага непісьменства.

Акупацыя

У кастрычніку-лістападзе 1939 была адарвана ад БССР і перададзена Летуве этнічная беларуская тэрыторыя (каля 8000 кв.км.) са спрадвечным беларускім горадам Вільняй.

Ужо восеньню 1939 г. пачалося прымусовае “закалагшаньне” заходнебеларускіх вёсак. Тысячы заможных сялянаў былі раскулачаны й разам з польскімі асаднікамі вывезены ў цэнтральныя рэгіёны Расеі.

Амаль адразу разгарнуліся безпрэцэдэнтныя па свайму размаху рэпрэсіі супраць беларускай інтэлігенцыі. Былі вывезены ці знішчаны А.Уласаў, А.Луцкевіч, М.Краўцоў, а таксама ацалеўшыя пасля рэпрэсіяў 1937-38 гг. дзеячы КПЗБ.

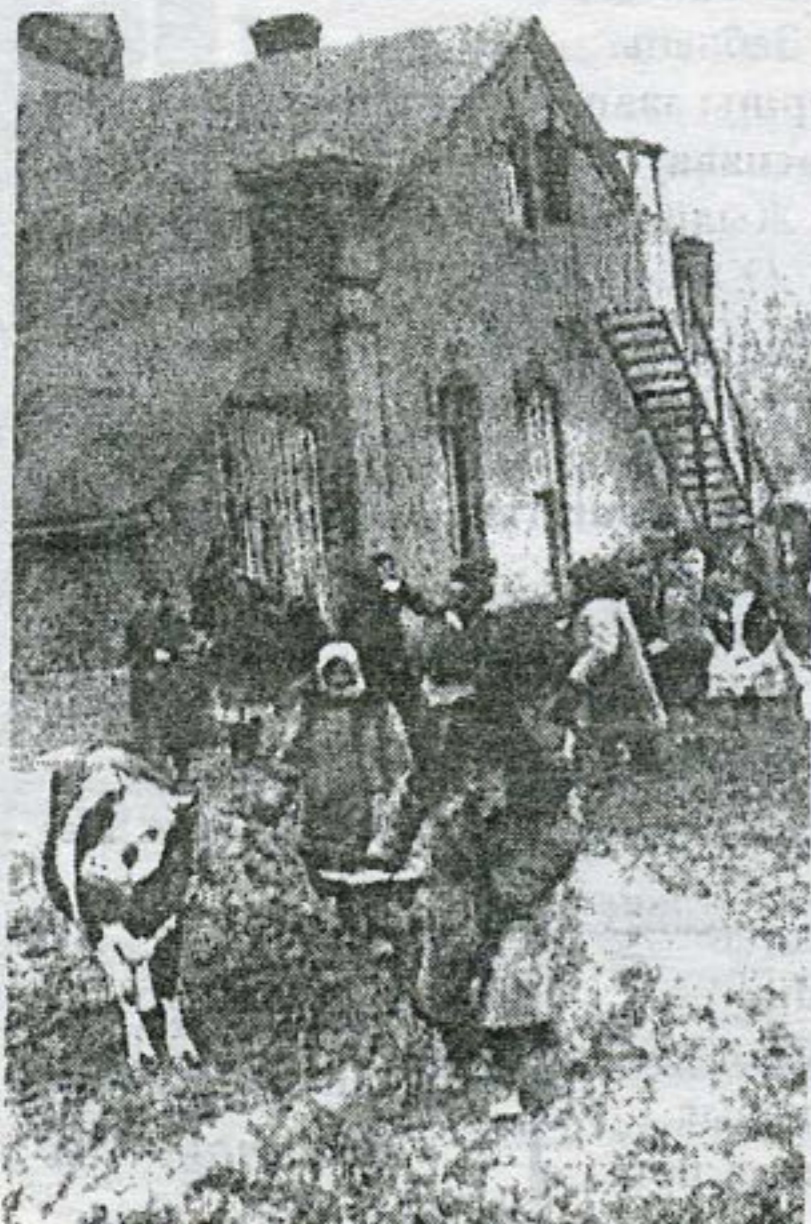
1.

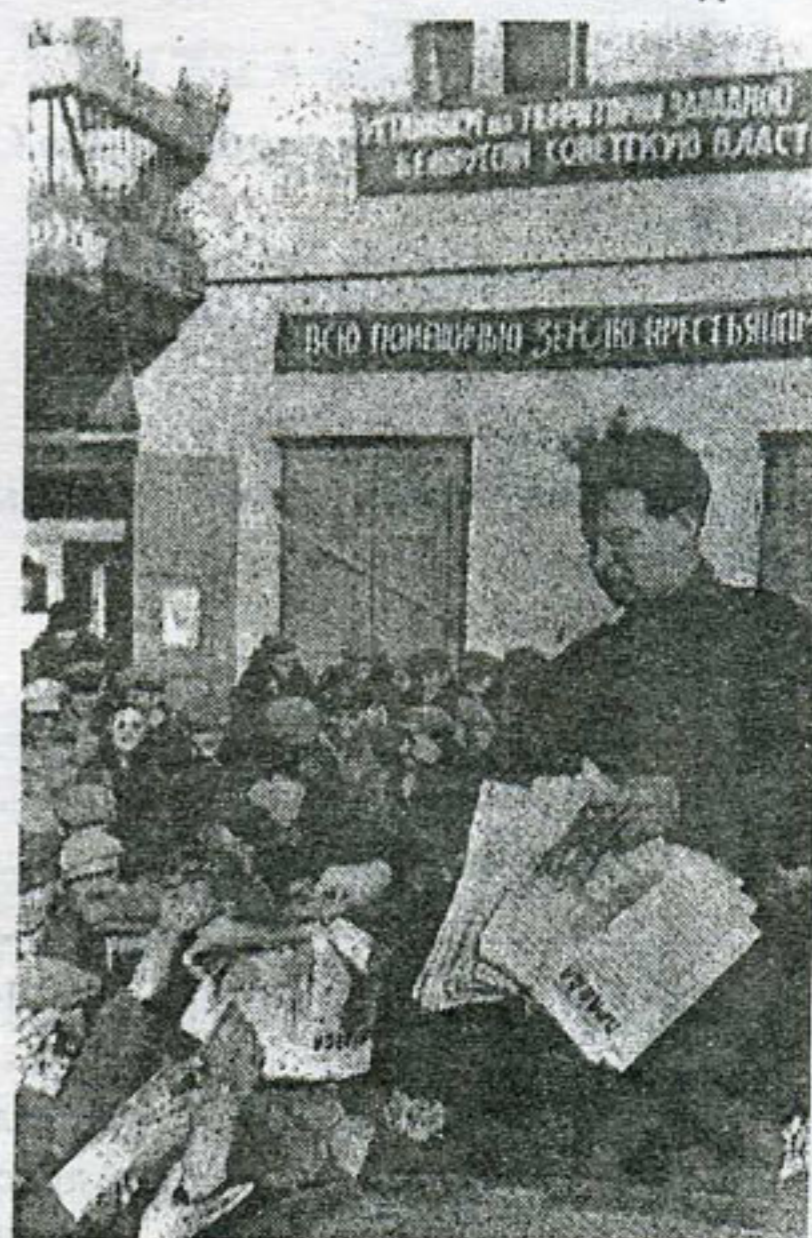
2.

3.

4.

1. Група палітзьявольеных з канцлягеру ў Бярозе -Картускай пасля вызваленьня. 1939 год.

2. Сяляне Заходняй Беларусі.

3. Беднякі Пінскага павету атрымліваюць быдла з панскага маёнтку.

4. Мітынг у Смаргоні. 1939 год.

Рэдакцыя «Зьніча»

ШЫКЕТНІК

Абвесткі

#Шукаю кнігу: Oleg Latyszonak „Białoruskie formacje wojskowe.” Białystok. 1995.

Зьвяртацца: 230003 Горадня-3, п/с 62; ці тэл. 2-34-68(Андрэй).

#Выстава беларускіх касэтаў, а таксама замовы кнігаў беларускіх незалежных выдавецтваў (да таго ж можам узяць на камісію кнігі па гісторыі, мовазнаўству культуры Беларусі). Заходзьце кожную сераду й панядзелак па адрэсе: К.Маркса 11,з 17 да 20 гадзінаў (першы паверх).

#Зьбіраю фатакарткі, паштоўкі, дакуманты й старую літаратуру, непасродна зьвязаныя з гісторыяй Горадні й яе ваколіцаў. Лістуйце: 230009, Горадня, а/с 61.(Янку).

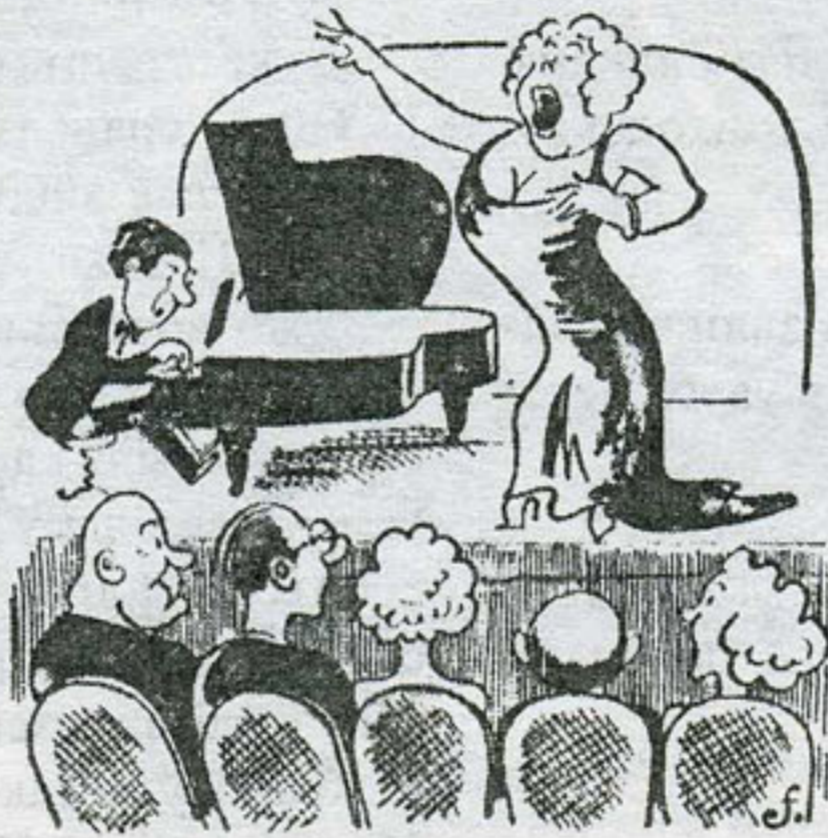
#Зьбіраем матэрыял па гарадзёным рок-гуртам пачатку 90-х гадоў. Лістуйце: 230003 Горадня-3, п/с 110.

#Прывітаньне ўсім чытачам незалежных газэтаў “Навінкі” ды “Радавая Беларусь” К.Міхельсон.

Жаласьлівая сьпявачка

- Навошта гэта сьпявачка прымыкае вочы, калі сьпявае?

- Ня можа глядзець на цярэньне сваіх слухачоў, якіх выпрабоўваюць з прычыны яе сьпева.

Лёгкая крыніца даходаў

Малы Гжэсь сядзіць над вялікай лужаю й нечага корпаецца ў балочце. Гэта заўважае бацька:

- Гжэсю, у гэтую ж хвіліну вы-

ходзь адтуль. Што ты робіш?

- Як гэта, што раблю? Шукаю грошы!

- Дзе? У балочце?!

- А што? Сам, татка, казаў, што людзі выкідаюць грошы ў балота.

Пытаньне

Што робіцца ўсё карацей, чым болей яе цягнуць

Папероса

У вагоне на Крэсах Усходніх

- Мойсе, ты маеш білет?

- За што я маю мець білет?

- А што робіш з кандуктарам?

- Ты ж клопат... Няхай ён думае, што мае са мной зрабіць.

Парадак мусіць быць

У рэстаўрацыі. Госьць жуе зь цяжарам бэфштык, цьвёрды як падэшва. Афіцыянт пытае, ці можа падаць піва.

- Пазьней, кахане. Наперш праца, прыемнасьць потым.

Пераклад з польскае

Наша віктарына

1). Гарадзкая ратуша ў Горадні стаяла на месцы сучаснае:

- а) пл. Леніна;
- б) пл. Савецкая;
- в) пл. Тызэнгаўза;
- г) пл. Дзекабрыстаў.

2). Якой назвы ня мела раней вуліца Савецкая:

- а) Дамініканская;
- б) Саборная;
- в) Фарная;
- г) Віленская.

3). Узімку 1812 г. у Горадню першым увайшоў атрад:

- а) Багратыёна;
- б) Давыдава;
- в) Ланскога;
- г) Панятоўскага.

4). У Горадні адбыўся:

- а) I падзел Рэчы Паспалітае;
- б) II падзел РП
- в) III падзел РП;
- г) IV падзел РП.

5). Герб: у залатым полі дзьве скрыжаваныя касы, па краях тарка – два каласы чырвонага колеру, мае:

- а) Индура;
- б) Прывалка;
- в) Бершты;
- г) Адэльск.

6). На месцы Драмтэатру раней стаяў:

- а) кляштар Дамініканаў;
- б) кляштар Бэрнардынаў;
- в) палац Масальскіх;
- г) палац Хлябовічаў.

7). Дружэнікі па стану на 25 верасьня 1939 г. знаходзіліся ў складзе:

- а) Польшчы;
- б) БССР;
- в) Летувы;

г) Нямецчыны.

8). Ранейшая назва прыгарадняе вёскі Вішнявец:

- а) Прынёманава;
- б) Кабякі;
- в) Гнойніца;
- г) Заблаць.

9). Першы заапарк на тэрыторыі Беларусі заснаваў:

- а) Жылібэр;
- б) Ю.Ядкоўскі;
- в) А.Тызэнгаўз;
- г) Я.Каханоўскі.

10). Паводле перапісу 1897 г. больш за палову насельніцтва Горадні складалі:

- а) беларусы;
- б) палякі;
- в) жыды;
- г) расейцы.

Дасылайце свае адказы ў рэдакцыю. Пераможцу чакае прыз!

ЗВІНІЧ

Заснавальнікі:

ГМКЗ «Дзедзічы»

Інфармацыйна-краязнаўчы бюлетэнь «Зьніч» зьяўляецца непэрыядычным выданьнем. Друкуецца выключна на беларускай мове.

Наклад 299 паасобнікаў. Спасылкі пры перадруку абавязковыя.

Адрэса для карэспандэнцыі: 230009, Горадня, а/с 61. Выдаецца пры тэхнічнай дапамозе ГА «Ратуша» і БСДМ-«Маладая Грамада»

Рэдактар:

Юзیک Бялявіч

Мастак:

Даша Яскевіч